

ČESKÁ REPUBLIKA

NÁLEZ

Ústavního soudu

Jm é n e m r e p u b l i k y

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedy senátu Vojtěcha Šimíčka, soudce Ludvíka Davida (soudce zpravodaj) a soudkyně Kateřiny Šimáčkové o ústavní stížnosti **M. K.**, zastoupené Mgr. et Mgr. Alenou Vlachovou, advokátkou se sídlem Husova 242/9, Praha 1, proti rozsudku **Okresního soudu Plzeň-město** ze dne 27. 4. 2011 č. j. 11 C 932/2010-23, za účasti Okresního soudu Plzeň-město jako účastníka řízení a vedlejšího účastníka Plzeňských městských dopravních podniků, a. s., se sídlem Denisovo nábřeží 920/12, Východní Předměstí, Plzeň, zastoupených Mgr. Evou Strakovou, advokátkou se sídlem Vlastina 23, Plzeň, takto:

I. Rozsudkem Okresního soudu Plzeň-město ze dne 27. 4. 2011 č. j. 11 C 932/2010-23 byla porušena základní práva stěžovatelky podle čl. 11 odst. 1 a 38 odst. 2 Listiny základních práv a svobod, jakož i právo na ochranu dítěte podle čl. 3 Úmluvy o právech dítěte.

II. Toto rozhodnutí se proto ruší.

Odůvodnění

I. Rekapitulace průběhu řízení a obsahu ústavní stížnosti a vyjádření účastníků řízení

1. Ústavní stížností doručenou Ústavnímu soudu dne 6. 12. 2017 stěžovatelka napadá v záhlaví označený rozsudek. Domnívá se, že došlo k porušení jejích ústavně zaručených práv dle čl. 38 odst. 2 a čl. 32 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále

jen „Listina“), dále dle čl. 3 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte, jakož i podle čl. 11 odst. 1 Listiny.

2. Stěžovatelka se v době, kdy jí bylo deset let, konkrétně dne 14. 8. 2010, při jízdě plzeňskou městskou hromadnou dopravou neprokázala platnou jízdenkou na výzvu přepravní kontroly. Tím porušila smluvní přepravní podmínky vedlejšího účastníka. Vznikla jí tak povinnost zaplatit cenu jízdného včetně přírážky.

3. Okresní soud Plzeň-město (dále jen „okresní soud“) se pokusil zákonně zástupkyni stěžovatelky, která jí z důvodu stěžovatelčiny nezletilosti zastupovala v řízení před soudem, doručit platební rozkaz na zaplacení dlužné částky. Poté, co se platební rozkaz nepodařilo doručit do vlastních rukou matky nezletilé, vydal dne 27. 4. 2011 bez nařízení jednání rozsudek č. j. 11 C 932/2010-23. Rozsudkem uložil stěžovatelce povinnost zaplatit částku 1 006 Kč s příslušenstvím (výrok I.) a zaplatit žalobci náklady řízení ve výši 8 520 Kč (výrok II.).

4. V době vydání rozsudku bylo stěžovatelce jedenáct let. Nad stěžovatelkou byl od roku 2006 stanoven dohled (rozsudkem okresního soudu ze dne 16. 2. 2006 č. j. 99 P 88/2002-63), v roce 2011 pak byla stěžovatelka svěřena do pěstounské péče své babičky (rozsudkem okresního soudu ze dne 26. 4. 2011 č. j. 99 P 88/2002-326). V péči matky, v níž byla stěžovatelka v rozhodné době, byly shledány dlouhodobě závažné nedostatky, které vyvrcholily až svěřením tehdy nezletilé stěžovatelky do pěstounské péče.

5. Až po letech (bod 13) doručením rozsudku stěžovatelka zjistila, že proti ní bylo vedeno řízení před okresním soudem. Dále zjistila, že v průběhu tohoto řízení byla jen formálně, bez učinění jakéhokoli procesního úkonu, zastoupena svou matkou jako zákonnou zástupkyní. Stěžovatelka tak nebyla zpravena o tehdy aktuálním vývoji, proto neměla vědomost o pravomocném rozhodnutí o svém dluhu, ani o soudem přiznané výši dluhu.

6. Stěžovatelka se proto obrátila na Ústavní soud. Ve své ústavní stížnosti namítá, že postupem okresního soudu bylo porušeno její právo na spravedlivý proces. Tímto postupem jí byla zcela odňata možnost jednat před soudem. Uvedla, že její zájmy nebyly v řízení řádně chráněny, dokonce o řízení nevěděla do doby, kdy prostřednictvím své právní zástupkyně požádala o zaslání rozsudku. Stěžovatelka uvedla, že si je vědoma, že se jedná o bagatelní věc a judikatura Ústavního soudu takové stížnosti obecně považuje za zjevně neopodstatněné. Uvedla ale také, že na základě předmětného rozsudku od ní bylo vymoženo v exekuci více než 20 000 Kč. Vzhledem k osobním a majetkovým poměrům stěžovatelky, o kterou rodiče nepečovali a nepečují, se tato částka za bagatelní nedá považovat (shodně např. usnesení Ústavního soudu ze dne 28. 4. 2009 sp. zn. I. ÚS 3148/08).

7. Stěžovatelka dále tvrdila, že pro hájení jejích zájmů jí nezbyvá jiný prostředek nápravy než ústavní stížnost. Žaloba pro zmatečnost dle § 229 odst. 1 písm. c) zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „o. s. ř.“), není přípustná, neboť ji lze včas podat pouze do uplynutí tří let od vydání napadaného rozhodnutí, a v té době stěžovatelka o rozsudku nevěděla. Dále ji pak nelze podat ani podle § 229 odst. 3 o. s. ř., neboť zde bylo možné institut žaloby pro zmatečnost využít až po nabytí účinnosti novely o. s. ř. provedené zákonem č. 404/2012 Sb., tedy od 1. 1. 2013. Pro oporu svých tvrzení zde odkázala na nálezy Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS

3598/14 ze dne 21. 4. 2016. Proto podala ústavní stížnost, tedy jediný možný prostředek nápravy.

8. Jádrem ústavní stížnosti je námitka, že postupem okresního soudu bylo porušeno ústavně zaručené právo stěžovatelky na spravedlivý proces. Okresní soud nikterak nezkoumal, zda neexistují okolnosti, které by stěžovatelčinu matku ze zastupování její dcery vylučovaly. Přičemž postačuje, aby existovalo pouhé riziko existence takových důvodů. Proto zastupování stěžovatelky před okresním soudem nelze považovat za řádné. Vzhledem k tomu, že zastupování bylo pouze formální a zákonná zástupkyně se soudem nikterak nekomunikovala, jde v podstatě o srovnatelnou situaci, jako kdyby nezletilý vůbec zastoupen nebyl (viz opět nálezy Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 3598/14). Dalším (již zmíněným) pochybením bylo, že okresní soud s tehdy jedenáctiletou stěžovatelkou nekomunikoval, ač byla v řízení žalována. Do řízení nebyla nikterak zapojena ani o něm informována (stěžovatelka odkazuje na nálezy Ústavního soudu ze dne 19. 2. 2014 sp. zn. I. ÚS 3304/13, který se týkal devítiletého účastníka řízení). Nebyla tak zajištěna možnost stěžovatelky být přítomna řízení a vyjadřovat se k věci. Takovým postupem bylo podle stěžovatelky porušeno její právo na spravedlivý proces (obdobně nálezy Ústavního soudu ze dne 7. 5. 2009 sp. zn. II. ÚS 460/09 nebo nálezy ze dne 18. 11. 2009 sp. zn. II. ÚS 1056/09). Byla jí zcela odňata možnost jednat před soudem, účastnit se řízení a domáhat se svých práv, uvádět nová skutková tvrzení ve svůj prospěch, navrhopvat k jejich prokázání důkazy a vyjadřovat se ke všem skutečnostem a navrhovaným důkazům. Odnětím možnosti být přítomna projednání své věci bylo zasaženo i do práv stěžovatelky jako nezletilého dítěte, garantovaných v čl. 3 Úmluvy o právech dítěte a v čl. 32 odst. 1 Listiny (zaručena zvláštní ochrana dětí a mladistvých).

9. Stěžovatelka je též přesvědčena, že rozsudkem okresního soudu bylo zasaženo do jejího práva vlastnit majetek podle čl. 11 odst. 1 Listiny. Kromě vedení exekuce (viz výše) byla vedlejšímu účastníkovi přiznána i náhrada nákladů za činnost, kterou nelze považovat za poskytování právní pomoci, ale pouze automatizovanou administrativní činnost. Řízení bylo zahájeno typickým formulářovým návrhem. Stěžovatelka odkázala na nálezy Ústavního soudu ze dne 29. 3. 2012 sp. zn. I. ÚS 3923/11 a ze dne 27. 12. 2011 sp. zn. IV. ÚS 2777/11.

II. Vyjádření účastníků řízení

10. K obsahu ústavní stížnosti si ústavní soud vyžádal stanoviska účastníka řízení a vedlejšího účastníka řízení.

11. Okresní soud ve svém vyjádření odkázal na důvody svého rozhodnutí.

12. Vedlejší účastník se odvolal na usnesení Ústavního soudu ze dne 18. 4. 2017 sp. zn. I. ÚS 1842/16, které shledal přílehlavým ve vztahu k nyní projednávané věci. Je podle něj nepochybné, že stěžovatelka byla svěřena do pěstounské péče své babičky. Podle vedlejšího účastníka je klíčové, že pěstounka v roce 2012 věděla o exekučním řízení a mohla jej zvrátit. Pěstounka ale tímto způsobem nepostupovala. Porušila tak podle něj zásadu *vigilantibus iura scripta sunt*. Dále vedlejší účastník uvedl, že v rozporu s touto zásadou postupovala i právní zástupkyně stěžovatelky. Mezi právní zástupkyní a tehdejším právním zástupcem vedlejšího účastníka totiž probíhala

komunikace o možných způsobech narovnání. Předmětná komunikace byla zahájena již v červnu roku 2017. Stěžovatelčina právní zástupkyně tak měla kompletní znalost o exekučním řízení i rozsudku (exekučním titulu), proti kterému brojí tato stížnost. Podle vedlejšího účastníka je určujícím okamžikem pro zahájení běhu lhůty k podání ústavní stížnosti okamžik vědomí o existenci exekučního titulu. Jeho vyžádání pak již nic nebránilo za situace, kdy o něm existovala na straně stěžovatelky objektivní známost. Postup stěžovatelky a její právní zástupkyně považuje vedlejší účastník za obcházení zákona. Proto navrhl odmítnutí ústavní stížnosti pro opožděnost.

13. Vyjádření vedlejšího účastníka Ústavní soud zaslal právní zástupkyni stěžovatelky k replice. Zástupkyně v ní uvedla, že nyní projednávaná věc se od usnesení, na které odkázal vedlejší účastník, v podstatných rysech liší. V usnesení sp. zn. I. ÚS 1842/16 Ústavní soud vycházel z toho, že pro počátek běhu lhůty k podání ústavní stížnosti je rozhodný den, kdy se stěžovatelka poprvé seznámila se spisem (a zároveň exekučním titulem). Nikoliv den, kdy se dozvěděla, že je proti ní vedena exekuce na základě exekučního titulu, který jí nebyl nikdy doručen. I v nyní posuzovaném případě stěžovatelka věděla o existenci exekučního řízení dříve, než nahlédla do spisu. Ale až oním nahlédnutím se s exekučním titulem skutečně seznámila, a to je také rozhodný den pro počátek běhu příslušné lhůty. V nyní projednávané věci se tedy stěžovatelka, resp. její právní zástupkyně s exekučním titulem skutečně seznámila až dne 10. 10. 2017, kdy jí byl rozsudek na její vyžádání doručen. Advokátní kancelář právní zástupkyně stěžovatelky byla totiž tehdy kontaktována orgánem sociální péče o děti, s dotazem na možnost řešení tíživé situace tehdy nezletilé stěžovatelky (do té doby nebyla stěžovatelka zastoupena). Proto kontaktovala advokátní kancelář společnost Marsa Limited, na níž byla pohledávka vedlejšího účastníka postoupena, za účelem zjištění možností dalšího postupu ve věci. V komunikaci bylo výslovně uvedeno, že se dotaz činí na žádost orgánu péče o děti (nikoli na žádost stěžovatelky). Též bylo uvedeno, že rozsudek nebyl stěžovatelce nikdy doručen a že advokátní kancelář nemá další informace o dluzích stěžovatelky. Společnost Marsa Limited na dotaz nereagovala. V mezidobí advokátní kancelář opatřila rozhodnutí vydaná v opatrovnických řízeních o stěžovatelce (viz výše), aby zjistila, zda stěžovatelka splňuje podmínky pro poskytnutí právní pomoci dětem z dětských domovů nebo pěstounské péče. Po zjištění nezbytných údajů byla stěžovatelkou udělena procesní plná moc dne 14. 8. 2018. Již dne 18. 8. 2018 pak požádala právní zástupkyně stěžovatelky okresní soud o doručení veškerých písemností. Na základě této žádosti poskytl okresní soud pouze spisové značky dotčených řízení, proto požádala právní zástupkyně okresní soud znovu, aby jí poskytl veškeré písemnosti vedené pod spisovou značkou 11 C 932/2010. Teprve dne 10. 10. 2017 jí byl rozsudek doručen a až tento okamžik lze považovat za relevantní pro počátek běhu lhůty pro podání ústavní stížnosti v souladu s ustanovením § 72 odst. 3 zákona o Ústavním soudu.

III. Právní posouzení

14. Byť bylo napadeným rozsudkem rozhodnuto v bagatelní věci, dospěl Ústavní soud k závěru, že je ústavní stížnost přípustná i důvodná. Ústavní soud již dříve skutkově obdobné věci stěžovatelčině případu řešil (např. nález ze dne 25. 4. 2017 sp. zn. III. ÚS 3206/16, nález ze dne 3. 1. 2017 sp. zn. III. ÚS 3055/16 či nález ze dne 12. 7. 2016 sp. zn. III. ÚS 2736/15) a nemá důvod se od své již ustálené judikatury v nyní posuzované věci odklonit. Dále má za to, že pro stěžovatelku překračují dopady nyní

napadeného rozsudku hranici bagatelnosti. Přisvědčil stěžovatelčině úvaze o ústavní stížnosti jako jediném zbylém prostředku nápravy.

15. Ústavní stížnost je především včasná. Stěžovatelka oprávněně označila za rozhodné datum vědomosti o posledním procesním prostředku ochrany svého práva, s nímž je spojena dvouměsíční lhůta k podání ústavní stížnosti (§ 72 odst. 3 zákona o Ústavním soudu), den 10. 10. 2017. Tehdy jí byl rozsudek poprvé doručen a ona měla možnost seznámit se s jeho obsahem. Zákonem stanovený počátek běhu lhůty je třeba vykládat způsobem, který nebude bránit věcnému projednání ústavní stížnosti proti rozhodnutí soudu, jestliže stěžovatel namítá porušení svého práva jednat v řízení v důsledku takového postupu, který z povahy věci vylučuje osobní doručení. Měly-li právní účinky nastat doručením jiné stěžovatelku zastupující osobě, avšak je zjevné, že taková osoba podle obsahu tehdy vedeného spisu nevykonávala své zástupčí povinnosti řádně, pak tuto situaci nelze interpretovat k tíži stěžovatelky. Za rozhodný tu Ústavní soud považuje až okamžik možnosti skutečně se s rozsudkem seznámit [srov. náleží sp. zn. III. ÚS 272/13 ze dne 11. 6. 2013 (N 106/69 SbNU 733), bod 12]. Že byla stěžovatelka v čase takřka shodném s datem vydání nyní napadeného rozsudku svěřena do pěstounské péče své babičky (bod 4), není pro posouzení věci rozhodné; zákonné zastupování pěstounem nemůže samo o sobě pokrýt zastupování v soudním řízení.

16. Součástí principů soudní ochrany jednotlivce a spravedlivého procesu je podle čl. 38 odst. 2 Listiny právo každého, aby byla jeho věc projednána veřejně, v jeho přítomnosti a aby se mohl vyjádřit ke všem prováděným důkazům. Tedy aby mu bylo ve vlastní věci, kdy je rozhodováno o jeho právech a povinnostech, umožněno před soudem jednat. V případě fyzické osoby, jež je vzhledem k nízkému věku limitována ve své schopnosti plně porozumět významu předmětného řízení a projevat v něm vážně svou vůli (jakkoli i nezletilá může nepochybně vypovídat před soudem), je zajisté nezbytné její řádné zastoupení osobou, která bude uplatňovat její práva a hájit její zájmy.

17. Nezletilá je navíc chráněna mezinárodní Úmluvou o právech dítěte (přijatou dne 20. 11. 1989, pro Československo vstoupivší v platnost dne 6. 2. 1991, publikovanou pod č. 104/1991 Sb. zák.). Podle čl. 3 Úmluvy o právech dítěte musí být nejlepší zájem dítěte předním hlediskem při jakékoliv činnosti týkající se dětí (odst. 1) a státy jako smluvní strany Úmluvy jsou povinny zajistit dítěti v tomto směru náležitou ochranu před institucemi veřejné moci včetně potřebných opatření (odst. 2, 3). Nezletilé dítě tedy požívá ochranu i v rámci soudního řízení a jakkoli je jako procesní subjekt rovnoprávné s ostatními účastníky řízení, nemohou být jeho procesní aktivity vzhledem k věku plně srovnatelné s dospělými. Je pravidlem, že nezletilé děti nemají plnou procesní způsobilost; opačný závěr lze přijmout pouze v konkrétních, zcela výjimečných situacích a vždy je nutno jej řádně odůvodnit [náleží ze dne 4. 12. 2014 sp. zn. I. ÚS 1041/14 (N 217/75 SbNU 431)].

18. K naplnění těchto postulátů stanoví § 22 o. s. ř., že fyzická osoba, která nemůže před soudem jednat samostatně, musí být zastoupena svým zákonným zástupcem nebo opatrovníkem. Odpověď na otázku, kdo může jednat před soudem samostatně, vyvěrá z hmotného práva; rozhodující je svéprávnost účastníka řízení (dříve způsobilost k právním úkonům) deklarovaná též ustanovením § 20 odst. 1 o. s. ř. Výsledkem je pak opatření soudu, jenž musí v situacích neúplné svéprávnosti reagovat zejména v intencích § 23 a § 29 odst. 1 o. s. ř. ustanovením opatrovníka. Tím není dotčeno právo

nezletilého dítěte, aby bylo i přímo v řízení slyšeno, je-li schopno formulovat své názory a řízení se ho týká, přičemž jeho názorům má být věnována patřičná pozornost odpovídající jeho věku a zralosti (čl. 12 Úmluvy o právech dítěte).

19. Je-li v řízení před soudem, jehož účastníkem je nezletilý, jednáno s jeho rodičem jako zákonným zástupcem, neznamená to, že půjde podle okolností, vždy z hlediska zájmu nezletilého, o zastoupení řádné. Problém vzniká, jestliže zákonný zástupce zastupuje nezletilého pouze formálně, fakticky však se soudem nekomunikuje. Takový zástupce nečiní žádné procesní úkony k ochraně práv nezletilého, v důsledku čehož jedná v rozporu s jeho zájmy i samotným účelem zastoupení. S ohledem na omezenou schopnost porozumět významu řízení nemusí mít nezletilý vůbec příležitost či možnost na nečinnost svého zákonného zástupce sám soud upozornit nebo se proti ní bránit, ačkoli případný nepříznivý výsledek řízení půjde k jeho tíži. Jde v podstatě o srovnatelnou situaci, jako kdyby nebyl vůbec zastoupen. Z těchto důvodů je povinností soudu v takové situaci vždy přinejmenším zvážit, zda v konkrétní věci jsou dány podmínky pro ustanovení opatrovníka podle § 29 odst. 1 o. s. ř. [nález ze dne 19. 2. 2014 sp. zn. I. ÚS 3304/13 (N 18/72 SbNU 217)].

20. V nyní posuzované věci došlo k právě popsanému procesnímu stavu, Okresnímu soudu se nezdařilo doručit platební rozkaz, vydaný proti tehdy nezletilé stěžovatelce, do vlastních rukou její matky jako zákonné zástupkyně, zrušil jej tedy a nařídil jednání (§ 172 odst. 3, § 173 odst. 1, 2 o. s. ř.). Při předvolání k jednání použil písemnost obsahující doložku ve smyslu § 101 odst. 4 o. s. ř.; jde o výzvu k vyjádření s tím, že nevyjádří-li se účastník (jeho zástupce) ve stanovené lhůtě, souhlasí s rozhodnutím bez nařízení jednání. Bylo-li poté opět doručeno matce stěžovatelky jen uložením, postupoval okresní soud již jen z pohledu této skutečnosti krajně necitlivě, rozhodl-li ve věci za použití § 115a o. s. ř. - bez skutečné vědomosti kohokoli na straně žalované -, vezme-li se v úvahu, že kromě sankce za jízdu bez platné jízdenky byly přisuzovány též náklady řízení advokáta podle tehdy účinné vyhlášky č. 484/2000 Sb. (tzv. přísudkové vyhlášky), jež upravovala náklady zastoupení advokátem stanovené pevnými sazbami a jež byla nálezem Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 25/12 ze dne 17. 4. 2013 (N 59/69 SbNU 123; 116/2013 Sb.) zrušena.

21. Nedosti však na tom – další související okolnosti svědčí již o evidentní nedbalosti prvostupňového soudu. Předmětné soudní řízení se konalo v době, kdy ohledně stěžovatelky probíhalo i opatrovnické řízení u téhož soudu, což mělo být soudu známo z jeho úřední činnosti; do pěstounské péče své babičky byla nezletilá svěřena dne 26. 4. 2011 (viz zde bod 4), tedy ještě, byť krátce, před vydáním rozsudku o zaplacení příslušných částek. Ale navíc týž soud vydal, podle Ústavnímu soudu zasláního spisu, již 15. 11. 2010 pod sp. zn. 99 P 88/2002 předběžné opatření, jímž mj. svěřuje nezletilou do péče její babičky též z důvodu, že její matka – zákonná zástupkyně ve sporu – je ve výkonu trestu. Což však nebránilo okresnímu soudu, aby nadále v předmětné věci obesílal tuto osobu do místa bydliště (sic!). Šlo-li však po vydání rozsudku o opatření doložky jeho právní moci a vykonatelnosti (30. 5., resp. 3. 6. 2011), soud náhle „procitl“ a získal podpis matky doručením rozsudku do vlastních rukou do věznice.

22. Všechny uvedené skutečnosti a procesní vady dotvrzují závěr Ústavního soudu o porušení práva stěžovatelky na náležitou ochranu v soudním řízení, plynoucího z čl. 38 odst. 2 Listiny. Porušeny byly též obecné záruky, jejichž naplnění garantovala státní

moc přijetím Úmluvy o právech dítěte, konkrétně v jejím čl. 3. Skutečnost, že proti stěžovatelce bylo v době její nezletilosti vedeno exekuční řízení pro stále se navyšující a pro ni značný dluh, o jehož konkrétní existenci nemohla vědět, zakládá též porušení čl. 11 odst. 1 Listiny o ochraně vlastnického práva.

IV. Závěr

23. Ústavní soud uzavírá, že okresní soud napadeným rozsudkem porušil základní práva stěžovatelky podle čl. 38 odst. 2 a čl. 11 odst. 1 Listiny, jakož i podle čl. 3 Úmluvy o právech dítěte. Proto podle § 82 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu ústavní stížnosti vyhověl a podle § 82 odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu napadené rozhodnutí zrušil.

Poučení: Proti rozhodnutí Ústavního soudu se nelze odvolat.

V Brně dne 17. dubna 2019

Vojtěch Šimíček
předseda senátu